

РОЗГЛЯДАЙ ТА ПІЗНАВАЙ

І. Є. Товкач

ПРАЦЮЮТЬ УСІ НАВКОЛО НАС

Навчальний посібник
для дітей старшого дошкільного віку

Київ
«Грамота»
2015

УДК 373.2

ББК 74.1

Т50

Схвалено для використання в дошкільних навчальних закладах комісією з дошкільної педагогіки та психології Науково-методичної ради з питань освіти Міністерства освіти і науки України
(Лист ПТЗО № 14.1/12-Г-259 від 05.05.2015 р.)

Рецензенти: *Н. І. Богданець-Білоskalенко* — доцент кафедри дошкільної освіти Педагогічного інституту Київського університету імені Бориса Грінченка, кандидат педагогічних наук; *О. Ю. Хартман* — старший науковий співробітник лабораторії психології дошкільника Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України, кандидат психологічних наук; *Т. В. Хіверенко* — вихователь-методист ДНЗ № 147 Дарницького району м. Києва.

Експерти: *Н. В. Гавриш* — старший науковий співробітник Інституту проблем виховання НАПН України, професор, доктор педагогічних наук; *І. О. Луценко* — заступник директора з наукової роботи та міжнародних зв'язків Інституту розвитку дитини Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова, доцент кафедри дитячої творчості, доктор педагогічних наук.

Умовні позначення:

— увідні запитання до теми та завдання для дитини;

— завдання високого (другого) рівня;

— завдання базового (першого) рівня;

— ребуси, творчі, конструкторсько-художні й інші завдання.

Товкач І. Є.

Т50 Працюють усі навколо нас : навч. посіб. для дітей ст. дошк. віку / І. Є. Товкач. — К. : Грамота, 2015. — 96 с. — (Серія «Розглядай та пізнавай»). ISBN 978-966-349-546-0

Це видання є складником серії «Розглядай та пізнавай» для дітей старшого дошкільного віку й укладено з урахуванням вимог Базового компонента дошкільної освіти, змісту чинних освітніх програм і призначається для спільної роботи дорослого з дитиною.

Посібник містить навчальні й методичні матеріали з ознайомлення дітей із професіями дорослих (художні твори, ігрові завдання з розвитку мовлення, образотворчої й конструкторської діяльності, дидактичні, рухливі, народні ігри тощо) для організації індивідуальної й групової роботи в умовах ДНЗ та сім'ї. Пропонується авторська методика роботи з ілюстрованим змістом для дітей, малюнками до художніх творів, ігровими творчими завданнями з урахуванням індивідуальних особливостей і вікових можливостей кожної дитини. Матеріали подано у вигляді художніх, інформаційних і словесно-дидактичних текстів і малюнків.

Для педагогів дошкільних і позашкільних навчальних закладів, гувернерів, батьків, студентів вищих навчальних закладів.

УДК 373.2

ББК 74.1

ISBN 978-966-349-546-0

© Товкач І. Є., 2015

© Видавництво «Грамота», 2015

ПЕРЕДМОВА

Шановні вихователі та батьки!

Ви тримаєте в руках навчальний посібник, що є складником серії «*Розглядай та пізнавай*», до якої входять й інші навчальні посібники: «Тварини: дикі та свійські», «Рослини: фрукти й овочі», «Рослини: квіти й трави», «Одяг, взуття», «Родина», «Транспорт» та ін. Усі посібники серії укладено з урахуванням вимог і змісту Базового компонента дошкільної освіти й змісту чинних програм розвитку, навчання та виховання дітей дошкільного віку.

Посібники призначені для спільної роботи дорослого з дітьми старшого дошкільного віку в умовах дошкільного навчального закладу й сім'ї та передбачають індивідуальну (1–4 особи), індивідуально-групову (5–8 осіб) і групову форми організації роботи з дошкільниками.

Пропонований посібник містить методичні й практичні матеріали.

У *методичній частині* для батьків і вихователів старших груп дошкільних навчальних закладів подано методичні рекомендації щодо роботи з дітьми за посібником.

Практичну частину складають художні літературні твори різних жанрів (загадки, вірші, казки, оповідання) про **професії дорослих**, створені відомими письменниками й поетами та майбутніми вихователями — студентами Педагогічного інституту Київського університету імені Бориса Грінченка. Усі художні твори й ігрові завдання дібрано за принципом тематичної єдності відповідно до змісту освітньої діяльності з дітьми старшого дошкільного віку. Після творів пропонуються запитання для проведення бесід, різноманітні ігрові, розвивальні й творчі завдання для дітей (у кожному посібнику переважають певного виду техніки з описами матеріалів, послідовністю виконання робіт). Наприкінці посібника подано систему дидактичних і рухливих ігор, розкрито їх зміст відповідно до програмових завдань. Дібрано також народні та рухливі ігри, які допоможуть дітям не лише вдосконалити рухові навички й отримати задоволення, а й сприятимуть закріпленню здобутих із посібника знань, формуванню комунікативних навичок, вихованню доброзичливості, приязні до однолітків, любові до рідної мови й усього українського.

Зміст у навчальному посібнику подається у двох варіантах: *для дітей* з цифрами й предметними малюнками до кожного твору (для самостійного й усвідомленого вибору дитиною творів для слухання або читання, якщо вона вже володіє відповідними навичками) та *для дорослих* — у традиційній формі.

Сподіваємося, що завдяки змісту для дітей старші дошкільники одержать можливість сформувати навички самостійного усвідомленого вибору матеріалів у посібнику та роботи з книжкою, що стане їм у пригоді в школі. А подані матеріали допоможуть дітям оволодіти додатковими знаннями з різних освітніх ліній, визначених Державним стандартом дошкільної освіти, сприятимуть розвитку самостійності, пізнавальної й творчої активності, мовлення, мислення тощо, стануть підґрунтям для виховання морально-етичних уявлень, художнього смаку, формування й удосконалення соціально значущих особистісних рис дитини дошкільного віку, що відбуватиметься в процесі педагогічної взаємодії дорослого й дитини під час опрацювання цього навчального посібника.

*Автор висловлює подяку студентам
напряму підготовки «Дошкільна освіта»
(ОКР «бакалавр») Педагогічного інституту
Київського університету імені Бориса Грінченка
за сприяння в підготовці посібника.*

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДЛЯ ПЕДАГОГІВ І БАТЬКІВ

ЯК ПРАЦЮВАТИ З ПОСІБНИКОМ

Ознайомтеся з особливістю навчального змісту посібника. Радимо спочатку спільно з дитиною розглянути книжку. Пояснити, що в книжці є обкладинка (у різних книжках обкладинки різні), окремі сторінки, на яких надруковані різноманітні твори й малюнки, ігри. У книжках також є зміст, який допомагає легко знаходити потрібний твір. Варто зауважити, що для виготовлення книжки люди витрачають чимало праці, часу й коштів, тому книжку потрібно берегти, і вона слугуватиме довго багатьом поколінням читачів. Можна розповісти дитині про свою улюблену дитячу книжку, показати її (якщо вона збереглась). **Пам'ятайте!** Важливим чинником, який впливає на ставлення дитини до книжки, є позиція, якої щодо цього питання дотримуються значущі для неї дорослі — батьки, вихователі, учителі.

Особливістю цього посібника є те, що в ньому подано окремий **зміст для дітей**, укладений так, щоб дитина сама могла обирати літературний твір, який хоче послухати чи прочитати разом із дорослим. Біля прізвища автора й назви кожного твору є предметний малюнок, що характеризує його зміст, і цифра, яка означає порядковий номер тематичного блоку. Дитина розглядає малюнки в змісті для дітей, розмірковує, про що може йтися у творах, а потім **самостійно** обирає художній твір, який її зацікавив.

На цьому етапі дорослий звертає увагу дитини на цифру біля назви твору й пояснює, що твір можна буде відшукати в книжці як за малюнком, так і за цифрою. Дитина за порядковим номером чи малюнком знаходить обраний тематичний блок (наймолодшим за потреби допомагає дорослий). Так у дошкільника **формується вміння самостійно користуватися змістом книжки**, що в подальшому знадобиться під час навчання в школі. Ураховується й пізнавальний інтерес дитини, вона одержує право вибору. Наприклад, у змісті з предметними малюнками дитину зацікавило зображення літачка. Дорослий читає (або дитина з навичками читання робить це самостійно) назву твору, ім'я й прізвище автора: **Літачок, який боїться висоти (Марія Смирнова)**. Потім привертає увагу до цифр 1 і 1, які стоять біля назви, пояснюючи, що це число 11 і воно відповідає малюнку, який є в змісті й на сторінці (якщо дитина знає назви чисел лише в межах 10, то дорослий коментує назви нових чисел, наприклад: «Які цифри ти бачиш на цій сторінці? Так, це цифри 1 і 5. Чи можеш самостійно назвати число, яке вони позначають? (Підказка: число п'ятнадцять). З'ясуй, яке з двох чисел більше: число 14, що було на сторінці біля зображення будівельника, або число 15. Якщо не можеш визначити самостійно, звернися по допомогу до дорослого»). Гортаючи книжку, дитина шукає на сторінці малюнок, який вона обрала, і відповідні числа, якими позначена кожна з 15 тем. В опануванні дитиною знань про число і цифру (називання чисел від будь-якого числа до 15, від 15 — до будь-якого числа; лічбі предметів у межах 15; порядковій і кількісній лічбі; уявлень про загальні властивості чисел та ін.) вам допоможе прообраз числового променя в нижній частині кожної сторінки посібника. Зверніть увагу дитини на цифри на сторінці, а потім запропонуйте знайти їх на числовому промені, порівняти з іншими відповідними цифрами або числами тощо.

Пізніше покажіть дитині, як ви користуєтеся змістом для дорослих, орієнтуючись лише на текст: назву розділу чи твору й відповідну сторінку. Можна розглянути оформлення змісту в різних книжках.

Далі відбувається **робота з творами обраного тематичного блоку**. На сторінці дитина спочатку розглядає сюжетний малюнок до твору. Дорослий пропонує дитині дати відповіді на подані запитання, що стимулюють її пізнавальну й мовленнєву активність: «Про що тобі хотілося б запитати, дивлячись на малюнок?», «Як ти думаєш, про що (про кого) йтиметься у творі?», «Як ти думаєш, про яку професію мріє дівчинка (хлопчик)?» тощо. Дорослий стимулює дитину до відповідей на поставлені запитання. Після цього можна розпочинати слухання або читання творів. **Увага!** Залучення дітей до читання потрібно **здійснювати поступово**. По-перше, заохочуйте дитину до прийняття на себе **активної ролі** під час читання. По-друге, забезпечте дитину зворотним зв'язком. Він може приймати форму схвалення, наприклад: «Дуже добре, Дмитрику! Це дійсно пожежник! Чудово, Маринко! Це — продавець» тощо.

У посібнику пропонується проводити роботу з дошкільниками, ураховуючи їхні **вікові, індивідуальні й психофізіологічні особливості**. Це дає можливість використовувати різноманітні **диференційовані завдання**, а саме:

— **завдання базового (першого) рівня** — для дітей, які цікавляться (або не цікавляться) книжками: слухають (або намагаються слухати), коли хтось читає, виявляють інтерес до самих себе й до природи, здатні виконати прості інтелектуальні й творчі завдання;

— **завдання високого (другого) рівня** — для дітей, які люблять слухати, коли хтось читає, активно сприймають об'єкти природи, предмети, події, ставлять багато запитань і можуть виконати більш складні інтелектуальні й творчі завдання. У таких дітей краще сформовані мовленнєві вміння, а також здатність спостерігати, збирати інформацію, аналізувати, міркувати, знаходити відповіді на запитання, що їх зацікавили, активно виявляти допитливість, продукувати оригінальні ідеї тощо. Вони складають і розповідають іншим дітям свої казки, розповіді, активно придумують власні варіанти до запропонованих ігор, створюють атрибути для самостійних ігор за змістом художніх творів тощо.

Для виокремлення запитань і завдань у посібнику введено **умовні позначення**: мурашка з прапорцем — увідні запитання до теми та завдання для дитини; різнокольорові равлики з цифрами 1 і 2 (відповідно завдання базового (першого) і високого (другого) рівнів диференціації); два равлики — ребуси; спільні для обох груп творчі, конструкторські завдання тощо.

Опис рівня складності завдання можна вважати показником у роботі з дитиною. Щоб визначити рівень завдань, які дитина може виконати на певному етапі свого розвитку, уважно спостерігайте за нею протягом якогось часу. Мета спостережень може бути різною. В одних випадках педагог чи батьки спостерігають, як дитина оволоділа вимовою окремих звуків (скажімо, звуків [с], [ч], [ш], [р]), в інших — чи правильно наголошує слова; установлюють рівень розвитку діалогічного (монологічного) мовлення або обсяг словникового запасу відповідно до вивчених тем. **Спостереження допомагають дорослим своєчасно усунути недоліки в роботі**, накреслити програму індивідуальних занять із дитиною. Іноді виникає необхідність провести індивідуальну бесіду з дитиною для перевірки рівня засвоєння нею окремих мовних явищ, граматики, лексики, умінь будувати монологічне й діалогічне

мовлення. Дорослий звертається до дитини із 3–4 запитаннями українською мовою, стимулюючи відповідь. Наприклад, після вивчення теми «Кухар» вихователь може запитати в дитини: «Де працює кухар? Чи є в тебе улюблені страви? Як вони називаються? Хто їх готує для тебе?» тощо.

Однак зазначений рівень складності не означає, що з дитиною, яка має більш високий рівень розвитку, не можна виконувати завдання першого рівня складності. Їх можна виконати як підготовчі до більш складних або обрати серед них ті, які, на думку дорослого, допоможуть краще зрозуміти прочитане, дадуть змогу вдосконалити певні навички дитини, пригадати, повторити тощо. Крім того, спираючись на завдання в посібнику, дорослий може самостійно формулювати подібні для окремої дитини чи групи дітей. Головне, він має орієнтуватися на досвід дошкільників, здобути ними знання й рівень сформованості їхніх ключових компетентностей, розумно дозувати навантаження. Радимо дорослим не сприймати всі подані в посібнику завдання як незмінні, а підходити до них творчо. Автор, подаючи зразки завдань, не ставив за мету передбачити всі особливості педагогічного процесу з конкретним дошкільником. Шлях до педагогічної творчості дорослих читачів відкритий.

Важливо зазначити, що в сучасному егоцентричному суспільстві батьки проводять з дітьми дуже мало часу. Думка про те, що потрібно **якісно проводити час** зі своїми дітьми, є більш популярною, ніж мудре уявлення про те, що діти (а особливо дошкільники) потребують і **кількості часу, який їм приділяється**.

Пропонуючи вам ці серійні посібники, запрошуємо до спілкування з дітьми за темами («Працюють усі навколо нас», «Тварини: свійські та дикі», «Рослини: овочі й фрукти», «Транспорт» та ін.). Радимо завжди враховувати ситуацію, в якій це спілкування відбувається, фізичний і емоційний стан дитини, ступінь її зацікавленості матеріалом. Це можуть бути бесіди за змістом прочитаних літературних творів (віршів, казок й оповідань) чи розглянутих малюнків (предметних або сюжетних); спільні ігри (дидактичні, рухливі, народні й творчі); словесна творчість (складання римованих рядків, загадок, оповідань, казок та ін.). Спілкуйтеся зі своїми дітьми з обраної ними теми **якомога більше**, допоки в них є інтерес до змісту прослуханих творів, а потім пропонуйте інші види діяльності, наприклад, виготовлення виробів із паперу, природного матеріалу, коментоване малювання тощо, які виконуйте разом із дитиною. Не шкодуйте свого часу на таке спілкування з дітьми, він окупиться сторицею: з плином часу ви будете краще розуміти своїх дітей, а вони розумітимуть вас. Це стане запорукою теплих дружніх стосунків між різними поколіннями вашої сім'ї на багато років. І нехай спілкування, зокрема й під час опрацювання посібників серії «Розглядай та пізнавай», завжди буде приємним і корисним і для дітей, і для дорослих.

Обов'язково сприяйте намірам дитини та йдіть назустріч її бажанням. Якщо дитина хоче спочатку ознайомитися з художнім твором, варто прислухатися до її побажання й розглянути малюнки після самостійного (чи разом із дорослим) читання поданих віршованих або прозових текстів (одного на вибір, а можливо, і кількох творів), до яких розроблено відповідні завдання. Їх можна використовувати як для індивідуальної, так і для групової роботи з дітьми за умови наявності посібника в кожній дитини.

Наприклад, до тематичного блоку «Учитель. Учителька» пропонуються такі завдання:

1. Про кого ця загадка? Які слова тобі допомогли її відгадати?

2. Чому зайчик переплутав слова?

3. Ким хоче стати героїня вірша?
4. Кого вона навчала? Пригадай і назви слова, які вони прочитали.

1. Для чого потрібна професія вчителя?
2. Склади свою загадку про шкільне приладдя: книжку, зошит, ручку, лінійку, гумку, ножиці, фарби тощо. *Умова:* опиши предмет, не називаючи його.
3. Спробуй прочитати слова, які читали учні юної вчительки.

Учіть дитину розгадувати ребуси. У посібнику є завдання обох рівнів складності щодо розгадування ребусів. Пропонуємо **послідовність роботи з ребусами**.

Ребус (латин. *rebus* (*res*) — річ, предмет, справа) — один із видів словесних ігор, які були популярні ще в давні часи. Ребус — загадка, складена з намальованих фігур, предметів, знаків, літер. Відгадкою може бути слово чи вислів. Ребуси складають, розгадують і читають за певними правилами. Для того щоб прочитати ребус, треба дещо знати, а саме:

— у ребусах малюють предмети, об'єкти, назви яких відповідають певним словам або частинам цих слів;

— назви предметів, об'єктів подають у початковій формі (називний відмінок), наприклад: *вовк, коза, заєць*;

— кома перед малюнком показує, що від назви зображеного предмета, об'єкта потрібно відкинути першу букву (звук), а якщо кома стоїть після малюнка, то відкидається остання буква (звук). Тобто відкидається стільки букв (звуків) на початку або в кінці слова, скільки намальовано ком. Якщо дитина ще не знає букв і не читає, можна пропонувати їй діяти зі звуками й відповідними *звуковими фішками*: [o] [-] [=];

— закреслена над малюнком буква означає, що в слові вона не читається. Якщо над закресленою буквою або поряд із нею стоїть інша буква, то закреслену букву треба замінити цією буквою.

Роботу над ребусами бажано починати індивідуально, потім проводити із групою дітей (від 3–4 до 8–10 осіб) як на етапі закріплення знань про букви в добуковий період, так і під час формування навичок читання складів і слів з тими дітьми, які виявляють ранній інтерес і здібності до оволодіння навичкою читання. Спочатку треба запропонувати нескладні ребуси, де є малюнок і буква чи кілька букв, але коми відсутні (наприклад, ребус «голубка», у якому є зображення голуба й складу «ка»). Діти називають те, що намальовано, а потім читають букву (букви), називаючи зображене на малюнку одним словом (*єнот, екран, козак, слимак, липень, барвінок, ірис*). Якщо ребус складається тільки з букв, шукають послідовність читання цих букв у слові (*вовк, Вова, жовтень, весна, вечір*). Пізніше діти ознайомлюються з ребусами, де є малюнок чи кілька малюнків і кома, наприклад:

На наступному етапі діти ознайомлюються з ребусами, у яких є закреслена буква (букви) біля малюнка, наприклад:

